

ONTWIKKELING van kinderen van onderop KEES BOTH

Een pedagogisch kader voor de allerjongsten

Jenaplanscholen hebben vaak goede contacten met de kinderopvang van kinderen van nul tot vier jaar. In die sector zijn ontwikkelingen gaande die dergelijke contacten nog interessanter maken. We doelen op het gloednieuwe 'Pedagogisch kader kindercentra 0 – 4 jaar' (verder afgekort tot PK), dat als boek gepubliceerd is. Dit kader wordt voorgesteld en mogelijke aanknopingspunten voor de scholen worden kort besproken.

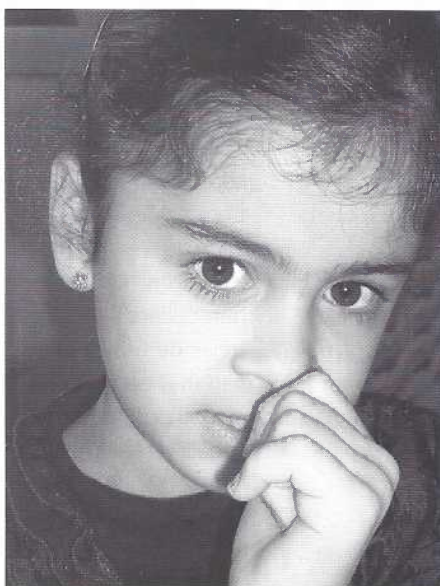
Kinderopvang in de kijker

Wie 'Jenaplan' zegt, denkt direct aan basisscholen met die naam. Die bepalen sterk het beeld van het Jenaplan. De jenaplanpedagogiek reikt qua pretentie echter verder dan de school en zeker dan het basisonderwijs. Peter Petersen begon zijn onderwijsexperiment met kinderen van zes tot twaalf jaar. Later kwamen daar ook de kleuters bij en de eerste fase van het voortgezet onderwijs. Na de Tweede Wereldoorlog ontwierp Petersen een totaalvisie op opvoedend onderwijs aan kinderen en jongeren van vier tot achttien, inclusief het speciaal en het beroepsonderwijs. Het primaire opvoedingsmilieu, in gezinnen en gezinsvervangende instellingen hoort ook tot het aandachtsgebied van de jenaplanpedagogiek, plus de wijze waarop de grotere samenleving omgaat met kinderen. Het verschijnsel 'kinderopvang' hoort daarom ook tot het aandachtsgebied. In het recente verleden zijn kritische noten gekraakt over de kinderopvang. Vooral bij jonge kinderen zou kinderopvang slecht zijn voor hun ontwikkeling, die konden beter thuis zijn. Bij nader inzien bleek dat het vooral om de kwaliteit van de kinderopvang ging. Negatieve effecten komen voort uit slechte kwaliteit (Rixsen-Walraven, 2000). Kinderopvang is overigens in het beleid van de landelijke overheid sterk verbonden met werkgelegenheidspolitiek: zoveel mogelijk volwassenen aan het werk. Die economische motivering kan jenaplanners wat argwanend maken: waar gaat het hier om: om het belang van kinderen of van 'de economie'? Deze gezonde argwaan mag echter niet blind maken voor het feit dat kinderopvang bestaat en dat het geraden is die pedagogisch zo goed mogelijk vorm te geven. Een goede verzorging van de kinderen en het stimuleren van hun ontwikkeling staan daarbij centraal. Instellingen maken met het oog daarop pedagogische beleidsplannen. 'Leidsters' werden 'pedagogische medewerkers' en kregen een betere opleiding. Grotere instellingen kregen pedagogische stafmedewerkers. Het 'Landelijk Pedagogisch Platform Kinderopvang' nam het initiatief voor het ontwikkelen van een landelijk docu-

ment, dat een kader moet zijn voor het professionele gesprek over de kwaliteit in de kinderopvang. Het initiatief voor kwaliteitsverbetering kwam dus uit de sector zelf.

De allerjongsten

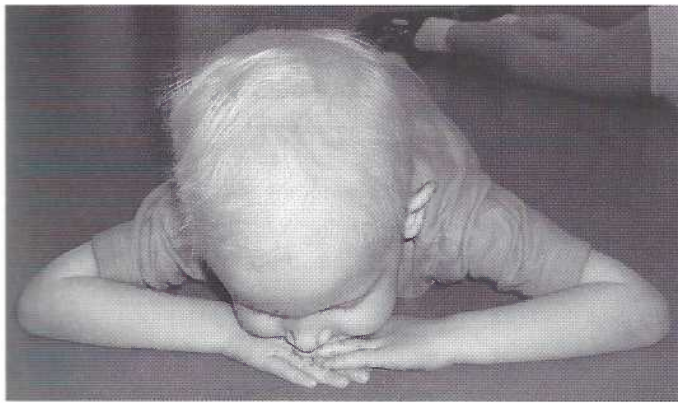
Een dergelijk kader werd om te beginnen ontwikkeld voor de kinderen van nul tot vier jaar in kinderdagverblijven, ook 'kindercentra' genoemd. Het is grotendeels ook bruikbaar voor peuterspeelzalen. Het is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en gebundelde praktijkervaringen. In gezinnen leren kinderen, als het goed is, op een informele, niet geplande wijze veel voor hun ontwikkeling belangrijke dingen. In kindercentra zijn er andere verhoudingen dan in het gezin en moet meer gericht gewerkt worden aan het ontstaan van een emotionele band met de kinderen. De pedagogische medewerkers werken bovendien in een formele setting en met grotere groepen kinderen. Dat betekent dat er planmatiger gewerkt moet worden dan in het gezin. Het Pedagogisch Kader (PK) is daarvoor een middel, niet in het minst om het handelen van de volwassenen op elkaar af te stemmen. Anders wordt het een chaos voor de kinderen.

In het PK komen de volgende vragen aan de orde:

- Wat hebben kinderen van nul tot vier jaar nodig? Daarbij gaat het om veiligheid en welbevinden, maar ook over ontwikkeling en leren en samenwerking met ouders.
- Wat willen we bereiken? Hier gaat het om pedagogische doelen en competenties van kinderen
- Wat moeten we daarvoor doen? Hier komen aan de orde de samenwerking van pedagogische medewerkers, het communiceren met kinderen, hoe je spelen en leren van kinderen kunt steunen en stimuleren, de indeling en inrichting van ruimtes binnen en buiten, dagritme en samenstelling van groepen en tenslotte observeren en planning.

Deze vragen komen op twee niveaus aan de orde. Allereerst op het niveau van uitgangspunten, doelen en algemene aan-

wijzingen voor de vormgeving van ruimte, tijd en groepering en observeren en planning van het werken met kinderen, kortweg 'theorie'. Maar binnen die theoretische hoofdstukken worden steeds doorkijkjes geboden naar de praktijk: in kadertjes met praktijkvoorbeelden, tips voor observatie, de vele foto's. Het tweede niveau, 'praktijk' genoemd, omvat hoofdstukken over 'verzorgleergebieden' en 'speelleergebieden'. De 'verzorgleergebieden' zijn wennen – begroeten – afscheid nemen, eten en drinken, verschonen – zindelijk worden – slapen, overgangsmomenten en dagritme. De 'speelleergebieden' zijn bewegen en zintuiglijk ervaren, samen spelen en samenleven, taal en communicatie, natuur en fysieke omgeving, ordenen – meten – rekenen, geluid en muziek – dans en beweging, beeldende expressie. In de praktijkhoofdstukken wordt steeds teruggegrepen op de theorie: 'waar gaat het om?' 'welke principes van werken zijn hier aan de orde?' Deze leergebieden beschrijven niet wat beslist allemaal moet, maar wat kan. Elk kindercentrum zal hier eigen accenten kunnen leggen.

Uit beide delen van het PK halen we enkele zaken naar voren, in het bijzonder punten die voor jenaplanners interessant zijn.

Pedagogische principes en vormen van leren

Basaal zijn acht pedagogische principes, waarvan we er enkele noemen:

- Samenwerking met de ouders.
- Kinderen leren spelend en actief in relatie met hun omgeving
- Holistische benadering: een evenwichtige opvoeding, gericht op alle aspecten van de ontwikkeling.
- Autonomie en verbondenheid: respect voor de eigenheid van elk kind en leren meedoen in de groep, kan bijdragen aan het geheel.

Het PK bouwt voort op een lange pedagogische traditie: van Pestalozzi, Froebel en anderen tot en met Malaguzzi, inspirator van de Reggio Emilia-pedagogiek.

Kenmerkend voor het leren van jonge kinderen zijn actief leren en totale betrokkenheid bij wat ze doen; hun leren is spelen en omgekeerd; zij imiteren vaak en pikken zo veel op; herhalingen (vaak en met kleine variaties herhalen tot iets beheerst wordt) en rituelen zijn belangrijk; ze leren in eigen tempo en op eigen wijze, met fasen van snelle ontwikkeling (sprongen) en fasen van stabilisering; ze leren door meehelpen en meedoen; ze geven woorden aan ervaringen; ervaringen worden op veelvormige wijzen geuit en vormgegeven.

Deze vormen van leren worden voorts geconcretiseerd voor baby's (0-18 maanden), dreumesen (18-30 maanden) en peuters (tot vier jaar). De eerste zin bij baby's luidt: 'Een baby is competent en krachtig, maar ook sterk afhankelijk van volwassenen'.

Wat het omgaan met verschillen betreft wordt opgemerkt: 'Elk kind heeft een sleuteltje. De kunst is om die sleutel tot contact te vinden'.

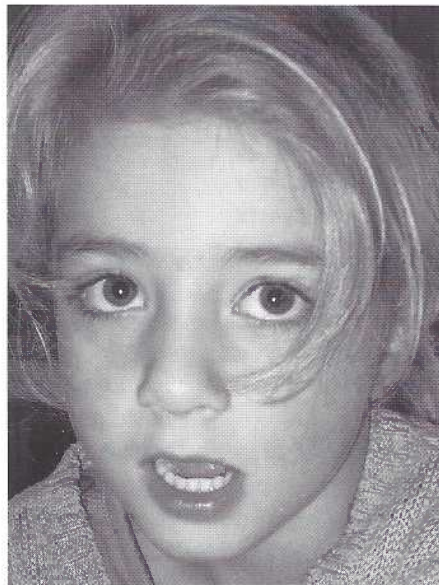
Stimulerende communicatie

Binnen het pedagogische handelen dat gericht is op het uitlokken van ontwikkeling zijn twee benaderingen belangrijk: Inspelen op het eigen initiatief van kinderen, dat kunnen zien en er goed op reageren ('kansen grijpen'). En het scheppen van uitdagende situaties ('Kansen creëren'). Pedagogische medewerkers kunnen daarbij met kinderen meedoen en ervaren, meespelen, de intenties en belangstelling van de kinderen volgen, de intenties en plannen van kinderen helpen realiseren, zorgen voor evenwicht tussen vertrouwde herhaling en nieuwe impulsen (kinderen op nieuwe ideeën brengen), vragen stellen en samen denken en praten, zorgen voor rust en tijd voor verwerken van indrukken, kinderen met elkaar verbinden en bij elkaar betrekken.

Wat de stijl van leidinggeven betreft is er verschil tussen enerzijds het vrije spel van kinderen, waar kinderen de leiding hebben en de pedagogisch medewerker gast is en anderzijds

situaties waar de volwassene de leiding heeft. Bij dat laatste gaat het om dingen die jonge kinderen wel graag doen, maar nog niet alleen kunnen.

Een goede planning en voorbereiding geeft ruimte om flexibel in te spelen op wat kinderen boeit.

Samen spelen en samenleven

Zoals reeds gemeld worden de visie, doelen en principes voor vormgeving uit het theorie-deel verder geconcretiseerd in de hoofdstukken van het praktijkdeel. Het hoofdstuk over 'Samen spelen en samenleven' beschrijft bijvoorbeeld hoe jonge kinderen werken aan de competentiegebieden 'Kijk, ik mag er zijn' en 'Kijk,

we kunnen samen spelen'. Elkaar leren begrijpen met gebaren en woorden (ook de fascinerende vormen van communicatie van en met baby's!), imitatiespelen, het fantasie- of rollenspel, de ontwikkeling van het zelfbesef en hoe je dat kunt ondersteunen, het uiten van emoties, doelgericht leren handelen en conflicten oplossen, een stem krijgen en bijdragen aan de groep – dit alles wordt zeer praktisch beschreven: hoe je kansen kunt herkennen en grijpen en hoe je kansen kunt creëren.

Jenaplanners en het Pedagogisch Kader

Het PK is sterk ervarings- en ontwikkelingsgericht. Het gaat uit van een visie op kinderen die jenaplanners zal aanspreken. Er is verwantschap met de basisprincipes van het Jenaplan. De eerste vijf basisprincipes van het Jenaplan – unieke mens,

authentieke en sociaal verantwoordelijke mens, de hele mens, mens in relaties, creatieve mens – zijn bijvoorbeeld herkenbaar in de visie op leren en ontwikkeling en het handelen van de pedagogische medewerkers. Het gaat hier niet om didactische vervroeging of om verschooling van de kinderopvang van jonge kinderen. Het is eerder een denken van onderaf, in de erkenning dat ook jonge kinderen al veel kunnen, veel meer dan lang aangenomen is. Voor jenaplanscholen liggen hier kansen, in verbindingen tussen hun eigen onderbouw en kindercentra die vanuit het Pedagogisch Kader werken. Zo kunnen ook jenaplanners in de basisschool meer leren over het leren van kinderen. Dit prachtig uitgegeven en goed gestructureerde boek wil ik sterk aanbevelen.

Kees Both was van 1982-2006 landelijk inhoudelijk ondersteuner van de Jenaplanscholen en was en is tevens als pedagoog actief op het terrein kind – natuur. Hij schreef het 'groene' hoofdstuk voor het PK.

In de tekst wordt ook verwezen naar: Riksen-Walraven, M. (2000), *Tijd voor kwaliteit in de kinderopvang. Oratie UVA.* (www.ggdnnl/ggdnl/uploaddb)
Fotografie: Felix Meijer

BRONNEN

Dit artikel werd geschreven naar aanleiding van het verschijnen van: Elly Singer & Loes Kleerekoper (red.), *Pedagogisch Kader Kindercentra 0 – 4 jaar.* Elsevier-Reed, 2009. ISBN 9789035230552.

Prijs € 19,95 Via de website www.pedagogenplatform.nl/index.php/pedagogisch-kader is het boek volledig te downloaden.

De inspectie **BEOORDEELD** AD BOES

Een onderzoek naar het toezicht.

Zoals bekend hebben veel Jenaplanscholen moeite met de manier waarop de inspectie onderzoek doet naar de kwaliteit van scholen, in het bijzonder als het gaat om opbrengsten. In diverse artikelen in Mensenkinderen, in andere periodieken en in afzonderlijke publicaties is dat onderwerp expliciet aan de orde geweest. Zie daarvoor het extra nummer van Mensenkinderen, getiteld 'Zicht op toezicht' (juni 2007) en de SOVO-brochure 'Elke school is er één' (een uitgave van de SOVO, Valthe 2008).

Tijdens de laatste Jenaplanconferentie, in november 2008 in Papendal, is deelnemers gevraagd naar hun bevindingen met het toezicht. Zo goed als alle daar aanwezige schoolleiders en een groot deel van de stamgroepsleiders gaven hun mening. Met enig commentaar geef ik de uitkomsten. Per vraag kon worden aangegeven 'erg mee eens', 'mee eens', 'niet mee eens', 'erg mee oneens' en 'niet van toepassing' of 'dat weet ik niet', of 'daar heb ik geen oordeel over'. Het antwoord 'niet van toepassing' is bijna niet gegeven en is daarom niet in het overzicht opgenomen. Hieronder de percentages per antwoord.

a. Het is terecht dat het schoolbestuur nu de eerste instantie is waarmee de inspectie overlegt over de kwaliteit van een school, niet met de schoolleider of het team

	Groepsleiders	Schoolleiders	Gemiddeld % samen
1 erg mee eens	3	18	1 en 2: 25,5
2 mee eens	7	23	
3 niet mee eens	34	23	3 en 4: 74,5
4 erg mee oneens	56	36	

	Groepsleiders	Schoolleiders	Gemiddeld % samen
1 erg mee eens	3	18	1 en 2: 25,5
2 mee eens	7	23	
3 niet mee eens	34	23	3 en 4: 74,5
4 erg mee oneens	56	36	

Besturen zijn met de invoering van het 'Nieuwe toezicht' de eerste gesprekspartner van de inspectie geworden. In meerderheid wijzen de respondenten deze verandering af. Het hoge percentage bij de stamgroepsleiders is opmerkelijk. Zij lijken er grote moeite mee te hebben om op afstand beoordeeld te worden: er wordt gesproken over en zonder hen. In veel gevallen vragen besturen schoolleiders om de besprekingen met de inspectie bij te wonen.

b. Door het toezicht van de inspectie weten we beter wat kinderen moeten leren

	Groepsleiders %	Schoolleiders %	Gemiddeld % samen
1 erg mee eens	3	0	1 en 2: 06,5
2 mee eens	5	5	
3 mee oneens	39	32	3 en 4: 93,5
4 erg mee oneens	53	64	

Toezicht zou beter duidelijk kunnen maken wat een school moet doen. Uit de antwoorden blijkt dat scholen het toezicht daarvoor zo goed als geen functie toekennen.